

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота

магістра

**з теми «ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНІХ КАРТИН»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M18z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)

Василів Мар'яна Іванівна

Керівник: **Ватаманюк Г.П.**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик дошкільної освіти

Рецензент: **Підгурний І.С.**
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого й
декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів
мистецтва

м. Кам'янець-Подільський

2019р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНІХ КАРТИН	9
1.1 Сутність і зміст лексичної компетентності в контексті мовленневого розвитку старших дошкільників	9
1.2 Особливості засвоєння слова старшими дошкільниками.....	16
1.3 Специфіка сприйняття художніх картин та їх вплив на збагачення словника старших дошкільників.....	24
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ КАРТИН ЖИВОПИСУ	31
2.1 Рівні сформованості лексичної компетентності старших дошкільників.....	31
2.2 Зміст формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття картин живопису	37
2.3 Аналіз результатів дослідження	81
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	97

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗДО – заклад дошкільної освіти.

ЕГ – експериментальна група.

КГ – контрольна група.

БКДО – Базовий компонент дошкільної освіти.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відродження державності в Україні поставило перед дошкільною освітою нові проблеми і завдання, серед яких пріоритетним є національно-мовленнєве виховання дітей, спрямоване на формування свідомої мовної особистості, здатної до ініціативності й вільного самовираження через спілкування рідною мовою, оскільки саме мова є інструментом пізнання дійсності й засобом встановлення контакту з довкіллям. Серед складових змісту роботи з дошкільниками з мовленнєвого розвитку особливе місце займає збагачення, уточнення й активізація лексичного багажу рідної мови, що лежить в основі формування лексичної компетентності, як однієї із сторін культури мовлення, сформованість якої є кінцевим результатом навчання рідної мови в закладі дошкільної освіти.

Проблема формування лексичної компетентності дошкільників не є новою. Вона досліджувалася вченими у різних аспектах: особливості становлення перших слів у дітей (М. Красногорський, Г. Ляміна, А. Маркова); формування слова як сигналу в контексті взаємодії сигнальних систем дійсності (Н. Данилова, І. Горелов, М. Кольцова, І. Павлов, К. Сєдов); фонетичні, лексичні та граматичні особливості дитячого мовлення на початкових етапах розвитку (О. Гвоздев, Т. Ушакова, С. Цейтлін, О. Шахнарович та ін.); збагачення словника дітей раннього віку (Ю. Аркін, В. Гербова, Г. Ляміна); особливості становлення й розвитку словника дітей (М. Коніна, В. Коник); залежність розвитку мовлення від спільної з дорослим діяльності (М. Єлагіна, Н. Лепська, М. Лісіна), особливості засвоєння семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих у певному контексті, використання тематичного принципу введення лексики, асоціативного поєднання слів (А. Арушанова, Н. Гавриш, А. Ількова, Н. Кирста, Л. Колунова, А. Лаврентьева та ін.). Низку досліджень присвячено словниковій роботі з дошкільниками, ознайомленню їх зі словом у різних видах діяльності, особливостям розуміння значення слова дітьми різних вікових груп, опануванню узагальнюючого значення слів, уведення саме

таких, що позначають елементарні поняття (А. Ількова, Л. Колунова, А. Лаврентьєва, А. Смага, Є. Струніна). Ці дослідження довели, що виховання в дошкільнят уваги до змістової сторони слова, його семантики, уточнення значень слів, збагачення зв'язків слова з іншими словами розвиває точність слововживання. Натомість результати вивчення науково-методичної літератури засвідчили, що репродукції художніх картин ще не зайняли належного місця у формуванні лексичної компетентності старших дошкільників. В окремих дослідженнях (Л. Ворошніна, Н. Гавриш, Н. Орланова, Л. Зданевич, Є. Зрожевська, Є. Короткова, Л. Калмикова, І. Мурашківська, Т. Сидорчук, О Соцька) вони виступають як засіб розповідного, описового, творчого, емоційно-виразного мовлення. На підставі вивчення наукової літератури та практики дошкільної освіти з досліджуваної проблеми виокремлено низку суперечностей між: вимогами до сформованості лексичної компетентності у дошкільників та реальним станом їх наявності; розвивально-есетичним потенціалом репродукцій художніх картин та недостатнім використанням їх можливостей у формуванні лексичної компетентності старших дошкільників. Необхідність розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин»**.

Об'єкт дослідження – художньо-мовленнева діяльність старших дошкільників.

Предмет дослідження – методика формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин.

Мета дослідження – розробити, та експериментально апробувати методику формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність і зміст лексичної компетентності в контексті мовленнєвого розвитку дошкільників; висвітлити особливості засвоєння слова в старшому дошкільному віці;
- виявити особливості сприйняття художніх картин та їх вплив на збагачення словника старших дошкільників;
- визначити показники і критерії, схарактеризувати рівні сформованості лексичної компетентності старших дошкільників;
- розробити й апробувати модель та експериментальну методичку формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин.

Гіпотеза дослідження – формування лексичної компетентності старших дошкільників буде ефективним, якщо забезпечити такі педагогічні умови: взаємозв'язок змісту навчальної, мовленнєвої й образотворчої діяльності щодо збагачення й активізації дітьми словникового багажу; занурення дітей в художньо-мовленнєву діяльність, забезпечення її рефлексивно-творчого характеру; організація предметно-розвивального мовленнєвого середовища в закладі дошкільної освіти.

Методи дослідження – *теоретичні*: вивчення, аналіз і узагальнення психолого-педагогічної, лінгводидактичної, мистецтвознавчої літератури – для розкриття сутності ключових понять, визначення критеріїв і показників сформованості лексичної компетентності; *структурно-систематичні* (порівняння, систематизація) – для добору художньо-літературного матеріалу, систематизації і логічної побудови формувального матеріалу (художні картини, словник до них, літературні жанри); *моделювання та проектування* – для визначення логічної структури дослідження й розроблення експериментальної моделі формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин; *емпіричні*: спостереження, аналіз державних освітніх документів – для виявлення стану означеної проблеми у практиці роботи закладів

дошкільної освіти; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний та прикінцевий етапи) – для виявлення та перевірки рівня сформованості лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин, *статистичні методи* (визначення відсоткових співвідношень та середніх значень) – для обробки результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що досліджено специфіку формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин; виявлено показники і критерії, рівні сформованості лексичної компетентності старших дошкільників; розроблено та експериментально апробовано модель формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин; визначено педагогічні умови; дістала подальшого розвитку методика збагачення й активізації словника дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено експериментальну методичку формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин і методичне забезпечення до неї – репродукції картин, портрети художників, словники, вірші, загадки, прислів'я, дидактичні ігри, відомості про картину для вихователів, розповіді за картинами для дітей лексичної спрямованості. Матеріали дослідження можуть бути використані студентами спеціальностей «Дошкільна освіта» й «Образотворче мистецтво» при написанні курсових і дипломних робіт; вихователями дошкільних закладів у роботі з дітьми, у післядипломній освіті.

Апробація результатів. Основні теоретичні і практичні положення дослідження обговорювалися на: V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти», 17-18 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді – «Компетентнісний підхід як умова мовленнєвої підготовки старших дошкільників до навчання в школі»; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Технології виховання і розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти», 26 вересня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський.

Тема доповіді – «Мовленнєвий компонент сприйняття дошкільниками картин живопису»; Інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи», 24-25 жовтня 2019 року. Тема доповіді – «Психолого-педагогічні умови формування лексичної компетентності старших дошкільників у контексті мовленнєвої готовності до навчання в школі»; II Регіональній науково-практичній конференції «Роль мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (у рамках II Всеукраїнського музичного конкурсу «MusikUnifest-2019»), 16-17 березня 2019 р. м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді – «Образотворчо-мовленнєва діяльність як засіб збагачення лексичного багажу старших дошкільників»; Науково-практичному семінарі «Особливості розвитку етнокультурної ідентичності студентської молоді в сучасному освітньому просторі», 23 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді – «Народна іграшка як засіб ознайомлення з довкіллям і розвитку мовлення»; Науково-практичному семінарі «Співпраця закладів дошкільної і вищої освіти як запорука якісної підготовки майбутніх вихователів» 24 вересня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді – «Проблема мовленнєвого розвитку дошкільників у вітчизняному і зарубіжному науковому дискурсі».

Публікація. Компетентнісний підхід як умова мовленнєвої підготовки старших дошкільників до навчання в школі // Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної і початкової освіти; [відпов. секр.. К. І. Демчик]. Київ : Міленіум, 2019. С. 30–32.

База дослідження: Стрілковецького ДНЗ «Малятко» Чортківського району Тернопільської області.

Робота складається зі вступу, 2-х розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (91 найменування), додатків. Основний зміст магістерської роботи викладено на 87 сторінках. Додатки викладено на 6 сторінках.

ВИСНОВКИ

У роботі подано теоретичне узагальнення і частково нове рішення проблеми формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин; визначено педагогічні умови й розроблено експериментальну методику, схарактеризовано рівні сформованості лексичної компетентності старших дошкільників.

1. Лексичну компетенцію старших дошкільників розуміємо як сукупність лексичних знань і лексичних навичок, які дають можливість дитині інтуїтивно правильно утворювати, розуміти і вживати близьке, протилежне, переносне значення слів і виразів на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухо-мовленнєвомоторною і наочно-графічною формами слова. Реалізація завдань з формування лексичної компетентності старших дошкільників здійснюється в таких напрямках: збагачення словника дитини новою лексикою (кількісне накопичення слів; засвоєння (уточнення) соціально-закріплених значень слів і словосполучень; активізація лексичного багажу; виховання дослідного інтересу до слова; виховання поважного ставлення до рідного слова, прагнення говорити літературною мовою.

До особливостей засвоєння слова старшими дошкільниками, як основної одиниці лексичного багажу відносимо: інтенсивне збільшення кількісного показника, - на кінець дошкільного віку словник дитини сягає 4-4,5 тис. слів і включає всі частини мови, споріднені й багатозначні та однокореневі слова, формули мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прощання, знайомство, вибачення, подяка, прохання, зустріч, комплімент), форми звертання до дорослих і дітей. Усвідомлюється семантика слів, внаслідок чого у мовленні з'являється достатня кількість антонімів, синонімів, омонімів багатозначних слів та слів з переносним значенням – метафор, фразеологізмів, інших образних слів і словосполучень. За кількісною та якісною характеристикою словник дитини досягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему, що в межах розуміння дитини.

2. Формування лексичної компетентності у процесі сприйняття художніх картин розглядаємо як кількісне і якісне збагачення активного словника дитини словами-назвами, словами-діями, словами-означеннями в прямому й переносному значеннях, образними виразами, порівняннями, прислів'ями, загадками, поетичним рядками за змістом художніх картин і вміння використовувати набутий досвід у повсякденному житті.

З'ясовано, що сприйняття картини – це складний психічний процес, який відображає єдність якостей і особливостей предмету, зображеного художником і вимагає від дитини зосередження уваги, розвиненого логічного мислення і зв'язного мовлення, насиченого різноманітною лексикою. За умови цілеспрямованого навчання, дошкільникам доступне розуміння творів образотворчого мистецтва, їх зміст і засоби художньої виразності. Художні картини стимулюють творчу уяву дітей, спонукаючи до зв'язних висловлювань і збагачення лексики. Сприймаючи художній образ картини, дитина зіставляє його зі словесним і таким чином передає в своїй розповіді.

3. Виявлено показники лексичного критерію: словниковий багаж, який визначався за допомогою завдань, побудованих на матеріалі лексичних вправ («Добери слова», «Добери антоніми і синоніми») та розуміння семантики слів, що визначався за допомогою завдань «Розуміння дітьми фразеологічних зворотів», «Розуміння переносного значення слів». Відповідно до показників було визначено рівні сформованості лексичної компетентності старших дошкільників (високий, достатній, задовільний, низький).

Визначено педагогічні умови формування лексичної компетентності у процесі сприйняття художніх картин: взаємозв'язок змісту навчальної, мовленнєвої й образотворчої діяльності, організація предметно-розвивального мовленнєвого середовища в дошкільному закладі, занурення дітей в художньо-мовленнєву діяльність, забезпечення її рефлексивно-творчого характеру.

4. Розроблено й апробовано модель та експериментальну методичку формування лексичної компетентності старших дошкільників у процесі

сприйняття художніх картин, яка обіймала три етапи: інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-мовленнєвий, діяльнісно-творчий. Методика спрямована на кількісне і якісне збагачення словника дитини (під час традиційних занять із різних розділів програми з використанням художніх картин) і нетрадиційних (тематичних, інтегрованих і комплексних), а також на активізацію її словника в комунікативно-мовленнєвій діяльності (під час студійних занять, екскурсій, відвідування творчих лабораторій художників, виставок, конкурсних програм).

У результаті дослідження визначено, що запропонована модель формування лексичної компетнції старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин виявилась ефективною. Так, на прикінцевому етапі експерименту в ЕГ на високому рівні стало 12,5 % дітей (на констатувальному етапі не було жодної дитини). Достатнього рівня досягли 37,5% дітей (до початку навчання було 25%). Кількість дітей, які перебувають на задовільному рівні, збільшилась з 25% до 50% дітей. На низькому рівні сформованості лексичної компетентності відтепер не було жодної дитини (на констатувальному етапі було 50%). Перспективи подальшого дослідження бачимо у вивченні можливостей формування лексичної компетентності в театралізованій діяльності та під час спостережень у природі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агамян А. Барвосвіт : бесіда за картиною А. Слівончик // Джміль № 4, 2018р. С 11.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер. Богущ А. М.; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. // Вихователь-мегодист дошкільною закладу. 2012. Спецвипуск. С. 130.
3. Барб-Галль Франсуаза. Як розмовляти з дітьми про мистецтво / пер. з франц. Софії Рябчук. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 192 с.
4. Білан О. Вчимо розповідати за ілюстраціями // Дошкільне виховання. 2005. №1. С. 12–14.
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, за заг ред О. В. Низковської. Мандрівець. 2017. 256 с.
6. Богущ А. Методика ознайомлення, дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для ВНЗ. / А. Богущ, Н. Гавриш. Київ : Слово, 2008. 408 с.
7. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / За ред. А. М. Богущ. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
8. Богущ А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ: Слово, 2006. 304 с.
9. Богущ А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те видання., доопр. і доп. Харків : Ранок, 2013. 192 с.
10. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчальний посібник. 2-ге вид, допов. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.

11. Богуш А. М. Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-е вид, переробл. і допов. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
12. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг ред О. В. Низковської, 2017. 256 с.
13. Ваганова Н. А. Розуміння старшими дошкільниками картин різного жанру // 36. наук, праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка Київ, 2004. Т. VI. Вип. 8. С. 43.
14. Величко Ю. В. Український живопис Київ : Мистецтво, 1989. 191 с.
15. Вепрева О. А. Взаимосвязь слова и изображения как средство художественного развития детей 5-7 лет : дис... канд.. пед. наук : 13.00.07. Москва : 2001. 149 с.
16. Ветлугина Н. А. Художественное творчество и ребенок. Москва : Педагогика, 1992. 284 с.
17. Виготський Л. С. Дослідження розвитку наукових понять // Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Упорядник Богуш А. М. Частина I та II. Київ : Слово, 2005. С. 475–478.
18. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч. в 6 томах, Москва : Педагогика. Т. 2. 1984. 247 с.
19. Гавриш Н. Навчання розповіді за картиною // Дошкільне виховання. 2003. № 1. С. 7–9.
20. Гавриш Н. В. Вчимося мови та розмови або Читаємо разом / уклад. Крутій К Л., Маковецька Н. В. Запоріжжя, «ЛПКС» ЛТД 2004. 368 с.
21. Гавриш Н. В., Макаренко С. І. Аналітичний огляд дослідження з розвитку словника дітей у дошкільній лінгводидактиці // Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди : наук, теорет. зб. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 15. С. 71–80.

22. Гвоздев А. Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребенка / Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1990. 104 с.
23. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. Москва-С-Пб. «Нева», 2004. 472 с.
24. Глухенька Л. І. Картинка як дидактичний посібник в роботі дитячого садка. Київ : Радянська школа. 1955. 120 с.
25. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч.-метод. посіб. доо Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 160 с.
26. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях. [Електронний ресурс].URL : http://vAvw.nbuv.gov.ua/old_im/Soc_Gum/Pfto/2010_8/files/PP810_14. Заголовок з екрану.
27. Горбунова Н. В. Аналіз факторів лексичного розвитку дошкільників // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук, праць / М-во освіти і науки України, ХНГГУ ім. Г. Сковороди; [редкол. : Троцько Г. В. та ін.]. Харків: ХНПУ, 2007. Вип. 19. С. 35–46.
28. Горбунова Н. В. Лінгводидактична сутність процесу розвитку словника дітей дошкільного віку. [Електронний ресурс]. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_59Z34.pdf. Заголовок з екрану.
29. Горбунова Н. В. Теорія і практика лексичного розвитку дошкільників: монографія. Ялта : РВВВ КГУ. 2009. 336 с.
30. Гордій Н. І. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами творів живопису. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.didling.org.Ua/ojs/index.php/ling/article/view/8/30>. Заголовок з екрану.
31. Давайло А. А. Сприймання та розуміння видів і жанрів образотворчого мистецтва учнями 1-4 класів / А. А. Давайло // Наукові записки. Випуск 32. Частина П. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград: КДГТУ ім. В. Винниченка, 2001.С. 40–43.

32. Демчик К. І. Художнє виховання старших дошкільників засобами живопису: формування ціннісного ставлення : монографія. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2017. 167 с.
33. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років /наук, керівник проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол-в: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін.. Наук, редактор Г. В. Беленька, М. А. Машовець // Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. 498 с.
34. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Упорядник Богуш А. М. Частина I та II. Київ : Слово, 2005. 720 с.
35. Дугкевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. : Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
36. Дронова О. Мистецтво живопису як засіб розвитку спілкування у старшому дошкільному віці / Дошкільна освіта, 2004. № 1 (3). С. 35–41.
37. Жанри живопису Електронний ресурс. URL : <https://worldkidsart.wordpress.com/2015/01/06/%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%80%D0%B8>. Назва з екрану.
38. Завалова І. Рибалки на березі моря. Бесіда за картиною І. Айвазовського // Джміль. №5–6, 2018 р. С. 7.
39. Завалова І. Пори року: бесіда за картиною Я. Єрки // Джміль № 2, 2018р. С. 14.
40. Завалова І. Обрані часом: бесіда за картиною В. Слєпченка Джміль. № 7–8. 2018 р. С. 21.
41. Зданевич Л. В. Методика використання творів живопису як засобу розвитку зв'язною мовлення дітей раннього віку // Дошкільна освіта, 2008. № 3 (21). С. 31–41.
42. Зайченко Н. Картина запрошує до розмови // Дошкільне виховання №7. 2017 – С. 20–21.

43. Зубарева Н. М. Дети и изобразительное искусство. Москва : Просвещение, 1969. 110 с.
44. Калмикова Л. О. Розвиток описового мовлення. Психолінгвістичний аналіз // Дошкільне виховання. 2003. № 4. С. 18.
45. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвومهтодичний аспекти : навч. посіб. для сгуд. вищ. навч. закл. Київ : НМЦВО, 2003. 299 с.
46. Карпинская Н. С. Художественное слово и воспитание детей. Москва : Педагогика, 1972. 151 с.
47. Кирста Н. Р. Методика використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку: Автор, дис. ... канд. пед. наук / Південноукр. держ. пед. ун-т. Одеса, 1997. 20 с.
48. Ковальчук О. Татьяна Яблонская // Великие художники: их жизнь, вдохновение и творчество. Киев : Игломосс Юкрейн. 2005. 31 с.
49. Колунова Л. А. Работа над словом в процессе развития речи детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – теория и история педагогики. Москва, 1993. 24 с.
50. Конопко О. Перші кроки до мистецтва //Початкова школа, 2010. №3. С. 23–27.
51. Консультація: Розвиток художньо-естетичного сприймання у дітей дошкільного віку при ознайомленні з творами живопису. [Електронний ресурс].URL :
http://dnz293.edukit.zp.ua/biblioteka/rozvitok_hudozhnjoo-estetichnogo_sprijmannya_u_ditej_doshkiljnogo_viku_pri__oznajomlenni_z_tvora_mi_zhivopisu/. Заголовок з екрану.
52. Короткова Э. П., Мирошкина Р. А. Роль картины в развитии речи дошкольника, Ростов-на-Дону, 1971. 32 с.

53. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред Л. М. Проколієнко. Київ : Радянська школа, 1989. С. 252–254.
54. Крутій К. Л. Ключові компетентності дітей дошкільного віку як результат якісної освіти // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: 36. наук, праць. Матеріали V Міжнародних педагогічних читань. Херсон, 2009. С. 16–18.
55. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція засобами гри // Дошкільне виховання №2. С. 111–115.
56. Козак Н. Граємо – слова правильно вживаємо : лексико-граматичні ігри з елементами логоритміки для дітей середньої групи. Дошкільне виховання №5.2019. С. 18–25.
57. Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2002. 21 с.
58. Навчання дітей розповіді за картинами. [Електронний ресурс]. URL : <http://udnz15.org/navchannya-ditej-3>. Заголовок з екрану.
59. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконіт, 2008. У 3 т. Т. 1. 928 с.
60. Ознайомлення дітей з картинами українських художників. [Електронний ресурс]. URL : <https://studfiles.net/preview/5537864/page:43/>. Заголовок з екрану.
61. Ознайомлення дошкільників з творами живопису: віртуальний методичний кабінет. [Електронний ресурс]. URL : <http://dnz28vuvilevniiv.sumv.ua/>. Заголовок з екрану.
62. Орловський В. Микола Пимоненко : [альбом] / Нац. худож. музей України. Хмельницький : Галерея, 2006. 192 с.

63. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
64. Олійник Т. В. Мистецтво живописного натюрморту як засіб художньою та естетичного виховання дітей дошкільного вік // 36. наук, праць. Європейського університету. Київ, 2010. С. 114–118.
65. Підкурганна Г. О. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з мистецтвом живопису, методичі рекомендації. Київ: РМК, 1991. 25 с.
66. Погрібняк Н. Національне виховання засобами живопису: методичний аспект / Дошкільне виховання. 2016. №8. С. 4–7.
67. Подлесная А. В. Влияние пейзажной живописи на речевое развитие дошкольников. [Електронний ресурс]. URL : <http://nsportal.ru/shkola/materialy-metodicheskikh-obedinenii/library/2015/09/17/vliyanie-peyzazhnoy-zhivopisi>. Заголовок з екрану.
68. Половіна О. А. Виховна функція мистецтва в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти [Електронний ресурс]. URL: [file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/znppo_2012_10_53%20\(1\).pdf](file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/znppo_2012_10_53%20(1).pdf). Заголовок з екрану.
69. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 частинах. Частина II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Анішук О. М., Артемова Л. В. та ін.. Наук. кер. О. Л. Кононко. Київ. МЦФЕР–Україна, 2014. 252 с.
70. Рагозіна В. В. Бесіда як інструмент організації сприймання і обговорення творів живопису з дітьми: типи і педагогічний супровід. [Електронний ресурс]. URL : <http://lib.iitta.gov.Ua/709336/1/3-%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82017.pdf>. Заголовок з екрану.
71. Рібцун Ю. Збагачуємо словниковий запас малят. Батьківський всеобуч. // Дошкільне виховання. №2. 2019. С. 14–17.

72. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : навч. посіб. для студ. пед. вищ. навч. закл. / упоряд. Л. О. Калмикова, Н. В. Харченко С. Д. Дем'яненко та ін. Київ : Видавництво ПП Медведєв, 2007. 300 с.
73. Розглядання та бесіди за репродукціями художніх картин [Електронний ресурс]. URL : <https://studopedia.info/4-1-13189.html>. Заголовок з екрану. С. 8–11.
74. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Просвещение, 1973. 232 с.
75. Руденко Ю. А. Словникова робота дошкільників у сучасній лінгводидактиці // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. Ізмаїл. 2001. Вип 10. С 86–88.
76. Світ Катерини Білокур. Каталог творів колекції Державного музею Українського народного декоративного мистецтва / Автори-упорядники Н. Розсошинська, О. Федорчук. Київ : ЕММА, 2000. 63 с.
77. Система роботи по ознайомленню дошкільників із картинами видатних художників : методичні рекомендації /укладач Дутчак Г. І. Золочів, 2016. 156 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://issuu.com/darias6/docs/>Заголовок з екрану.
78. Смольнікова Г. Літні пейзажі Києва: бесіди затворами живопису з дітьми старшої фупи//Дошкільне виховання. №5. 2019 р. С. 9–11.
79. Сохина Ф. А. Развитие речи детей дошкольного возраста : Пособие для воспитателя дет. сада. Москва : Просвещение, 2015, 233 с.
80. Соцька О. Формування емоційно-виразного мовлення старших дошкільників у процесі сприймання творів живопису [Електронний ресурс]. URL : <http://revolution.allbest.ru/pedagogics/d00320136.html>. Назва з екрану.
81. Степанова Т. М. Педагогічні ідеї С. Ф. Русової щодо виховання мовленнєвої особистості дошкільників [Електронний ресурс]. URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN-19/12stmmod.pdf>. Назва з екрану.

82. Струнина Е. М. Работа над смысловой стороной слова в процессе развития речи старших дошкольников в детском саду : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – теория и история педагогики. Москва, 1984. 23 с
83. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Яннур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ : Слово, 2010. 376 с.
84. Товкач І. Художньо-мовленнєва діяльність : організаційні аспекти // Палітра педагога, № 2. 2018. С. 1–618.
85. Ушакова О. С. Развитие речи детей 5-7 лет. 2-е изд., перераб. и дополн. Москва : Сфера, 2012. 272 с.
86. Чумичова Р. Восприятие живописи и развитие образной речи // Дошкольное воспитание. 1987. № 11. С. 44.
87. Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність дітей до школи як лінгводидактична проблема // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського / Зб. наук. пр. Вип. 10–11. Одеса, 2001. С. 20–25.
88. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі: автореф. дис.. канд. пед.. наук. Одеса, 2003. 20 с
89. Энциклопедический словарь юного художника / Сост. Платонова Н. И., Синюков В. Д. Москва : Педагогика, 1983. 416 с.
90. Энциклопедия жизни и творчества Тараса Шевченко. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.t-shevchenko.name/ai/Paintina/Autoportraits.html>. Название с экрана.
91. Яблонская Татьяна. Ниловна: биография и творчество. [Электронный ресурс]. URL : https://artchive.ru/artists/28717~Tat'jana_Nilovna_Jablonskaja. Назва з екрану.